

שמחה "ברסלברית" ושמחה חב"דית

בספר התניא

חלק שני של הלימוד
פרקים כז-כט

בחלק הראשון של הלימוד שלנו עסקנו בפרק כו ובחלק מפרק כז (קיווינו להספיק יותר, ולא עלה בידינו).
בחלק השני, נעסוק בפרקים כז-כט, ונקדיש לימוד נוסף לפרקים לא ו-לג.
מזכיר שכל השאלות המנחות הן הצעת כיוון אפשרית בלבד, ולחלוטין אינן מחייבות.

פרק כז

...

וזהו שאמר הכתוב: "כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה". פרוש, שישוב מרשעו, ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה, כד אתכפיא סטרא אחרא ואסתלק יקרא דקדשא בריך הוא לעלא.

ולא עוד, אלא אפלו בדברים המתרים לגמרי, כל מה שהאדם זוכח יצרו, אפלו שעה קלה, ומתפון לאכפיא לסטרא אחרא שפחלל השמאלי. כגון שחפץ לאכל, ומאחר סעדתו עד לאחר שעה או פחות, ועוסק בתורה באותה שעה. כדאיתא בגמרא: שעה רביעית, מאכל כל אדם; שעה ששית, מאכל תלמידי חכמים. והיו מרעיבים עצמם שתי שעות לכונה זו, אף שגם אחר הסעדה היו לומדים כל היום.

וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאונה מאד לדברם, מעניגי העולם, וכן בהרהורי מחשבתו — אפלו במעט מזער דאתכפיא סטרא אחרא לתתא, אסתלק יקרא דקדשא בריך הוא וקדשתו לעלא הרבה. ומקדשה זו נמשכת קדשה עליונה על האדם למטה, לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו תבריך.

וזהו שאמרו רז"ל: "אדם מקדש עצמו מעט למטה, מקדשין אותו הרבה מלמעלה". לבד מה שמקנים מצות עשה של תורה: "והתקדשתם" וכו', כשמקדש עצמו במטה לו. ופרוש "והתקדשתם", שתעשו עצמכם קדושים. כלומר, אף שבאמת אינו קדוש ומבדל מסטרא אחרא, כי היא בתקפה וגבורתה בתולדתה בחלל השמאלי, רק שכובש יצרו ומקדש עצמו. "והייתם קדושים", כלומר, סופו להיות קדוש ומבדל באמת מהסטרא אחרא, על ידי שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט.

פרק כח

ואפלו אם נופלים לו הרהורי תאוות ושאר מחשבות זרות בשעת העבודה בתורה או בתפלה בכונה, אל ישית לב אליהן, אלא יסיח דעתו מהן כרגע. וגם אל יהי שוטה לעסוק בהעלאת המדות של המחשבה זרה כנודע. כי לא

נאמרו דברים ההם אלא לצדיקים, שאין נופלים להם מחשבות זרות שלהם, כי אם משל אחרים. אבל מי שנופל לו משלו, מבחינת הרע שבלבו בחלל השמאלי, איך יצלהו למעלה, והוא עצמו מקשר למטה?

אך אף על פי כן, אל יפל לבו בק רבו להיות מזה עצב נכזה בשעת העבודה, שצריך להיות בשמחה רבה. אלא אדרבה, יתחזק יותר ויסיף אפי' בכל כחו בכונת התפלה בחדונה ושמחה יתרה, בשומו אל לבו פי נפילת המחשבה זרה היא מהקלפה שבהלל השמאלי, העושה מלחמה בבינוני עם נפש האלהית שבו. ונודע דרך הנלקחים, וכן הנאבקים יחד, בשאחד מתגבר, אזי השני מתאמץ להתגבר גם כן בכל מאמצי כחו. ולכן לשנפש האלהית מתאמצת ומתגברת להתפלל, אזי גם הקלפה מתגברת כנגדה לבלבלה ולהפילה במחשבה זרה שלה.

ולא כטעות העולם, שטו ועים להוכיח מנפילת המחשבה זרה, מפלל שאין תפלתם כלום, שאלו התפלל כראוי ונכון, לא היו נופלים לו מחשבות זרות. והאמת היא כדבריהם, אם היתה נפש אחת לבדה היא המתפללת, והיא המחשבת ומהרהרת המחשבות זרות. אבל באמת לאמתו, הן שתי נפשות הנלקחות זו עם זו במחו של אדם, כל אחת הפצה ורצונה למשל בו ולהיות המה ממלא ממנה לבדה. וכל הרהורי תורה ויראת שמים, מנפש האלהית; וכל מלי דעלמא, מנפש הבהמית, רק שהאלהית מלכשת בה.

והוא כמשל אדם המתפלל בכונה, ועומד לנגדו ערל רשע, ומשיח ומדבר עמו כדי לבלבלו. שזאת עצתו בודאי, שלא להשיב לו משוב ועד רע, ולעשות עצמו כחרש לא ישמע, ולקיים מה שכתוב: "אל תען כסיל פאולתו פון תשנה לו גם אתה". כך אל ישיב מאומה ושום טענה ומענה נגד המחשבה זרה, כי המתאבק עם מגול מתנגול גם כן. רק יעשה עצמו בלא יודע ולא שומע ההרהורים שנופלו לו, ויסירם מדעתו, ויסיף אפי' בכח פנתו.

ואם יקשה לו להסירם מדעתו, מפני שטורדים מחשבתו מאד בחזקה, אזי ישפיל נפשו לה', ויתחנן לו יתברך במחשבתו לרחם עליו ברחמי הרבים, ברחם אב על בני הנמשכים ממחו. וככה ירחם ה' על נפשו הנמשכת מאתו יתברך להצילה ממים הזדונים, ולמענו יעשה, כי חלק ה' ממש עמו.

פרק כט

אך עוד אחת צריך לשית עצות בנפשות הבינוניים, אשר לפעמים ועתים רבים יש להם טמטום הלב, ששנעשה כאבן, ולא יכול לפתח לבו בשום אפי' לעבודה שבלב זו תפלה. וגם לפעמים לא יוכל להלהם עם היצר לקדש עצמו במתן לו, מפני כבדות שבלבו.

וזאת היא עצה היעוצה בזה הקדוש, דאמר רב מתיבתא בגן עדן: אעא דלא סלק בה נהורא, מבטשין לה כו'. גנפא דלא סלק בה נהורא דנשמתא, מבטשין לה כו'. פרוש נהורא דנשמתא, שאור הנשמה והשכל אינו מאיר כל כך למשל על חמירות הגוף. ואף שמבין ומתבונן בשכלו בנדלת ה', אינו נתפס ונדבק במחו כל כך שיוכל למשל על חמירות הלב, מחמת חמירותו ונסותו. והסבה היא נסות הקלפה, שמגביה עצמה על אור קדשות נפש האלהית, ומסתרת ומחשיכה אורה.

ולזאת צריך לבטשה ולהשפילה לעפר. דהינו לקבע עתים להשפיל עצמו, להיות נכזה בעיניו נמאס, ככתוב: "לב לשבר", "רוח נשברה", היא הסטרא אחרא, שהיא היא האדם עצמו בבינונים, שנפש החיונית המחיה את הגוף היא בתקפה פתולדתה בלבו, נמצא היא היא האדם עצמו.

ועל נפש האלהית שבו נאמר: "נשמה שנתת בי טהורה היא", "שנתת בי" דיקא, מפלל שהאדם עצמו אינו הנשמה הטהורה. כי אם בצדיקים, שבהם הוא להפך, שנשמה הטהורה, שהיא נפש האלהית, הוא האדם, וגופם נקרא בשר אדם. וכמאמר הלל הזקן לתמידיו פ שהיה הולך לאכל, היה אומר שהוא הולך לגמל חסד עם העלובה ועניה, הוא גופו. כי כמו זר נחשב אצלו, ולכן אמר שהוא גומל חסד עמו במה שמאכילו. כי הוא עצמו אינו רק נפש האלהית ית לבד, פי היא לבדה מחיה גופו ובשרו. שהרע שהיה בנפש החיונית המלכשת בדמו ובשרו נתהפך לטוב, ונכלל בקדשות נפש האלהית ממש בצדיקים.

אבל בבינוני, מאחר שם היתה ועצמותה של נפש החיונית הבהמית שמסטר אחרא, המלכשת בדמו ובשרו, לא נהפך לטוב, הרי היא היא האדם עצמו. ואם כן הוא רחוק מה' בתכלית הרחוק. שהרי פח המתאנה שנופשו הבהמית יכול גם כן להתאוות לדברים האסורים שהם נגד רצונו יתברך, אף שאינו מתאנה לעשותם בפעל ממש חס ושלום, רק שאינם מאוסים אצלו באמת כבצדיקים, כמו שנתבאר לעיל (פרק יב).

ובזוה הוא גרוע ומשקץ ומתעב יותר מבעלי חיים הטמאים ושקצים ורמשים, פנזפר לעיל, וכמו שכתוב: "ואנכי תולעת ולא איש" וגו'. [וגם כשמתגברת בו נפשו האלהית לעורר האהבה לה' בשעת התפלה, אינה באמת לאמתו לגמרי, מאחר שהולפת ועוברת אחר התפלה, פנזפר לעיל סוף פרק יג.]

ובפרט כשיזכר טמאת נפשו בחטאת געורים והפגם שעשה בעליונים, ושם הוא למעלה מהזמן, וכאלו פגם ונטמא היום חס ושלום ממש. ואף שכבר עשה תשובה נכונה, הרי עקר התשובה בלב, והלב יש בו בהינות ומדרגות רבות, והכל לפי מה שהוא אדם ולפי הזמן והמקום, בידוע ליוצרים. ולכן עכשיו, בשעה זו שראה בעצמו דלא סלק בה נהורא דנשמתא, מקלל שהיום לא נתקבלה תשובתו ועונותיו מכדיילים. או שרוצים להעלותו לתשובה עזאה יותר מעמקא דלכא יותר. ולכן אמר דוד: "ותטאתי נגדי תמיד".

וגם מי שהוא נקי מחטאות געורים והמורים, ישים אל לבו לקיים מאמר זהר הקדוש להיות ממארי דחשבנא. דהינו לעשות חשבון עם נפשו מכל המחשבות והדבורים והמעשים שחלפו ועברו מיום היותו עד היום הזה, אם היו בלם מצד הקדשה או מצד הטמאה רחמנא ל' צלן. דהינו כל המחשבות והדבורים והמעשים אשר לא לה' המה ולרצונו ולעבודתו, שזהו פרוש לשון "סטרא אחרא", פנזפר לעיל (בפרק ו'). ומדעת זאת, כי כל עת שהאדם מחשב מן חשבות קדושות, נעשה מרפכה בעת זו להיכלות הקדשה, שמהן משפעות מחשבות הללו. וכן להפך, נעשה מרפכה טמאה בעת זו להיכלות הטמאה שמהן משפעות כל מחשבות רעות. וכן בדבור ומעשה.

עוד ישים אל לבו רב חלומותיו, שהם הכל ורעות רוח, משום שאין נפשו עולה למעלה. וכמו שכתוב: "מי יעלה בהר ה'... נקי כפים" וגו'. ואנון סטרין בישינ אתנ ומתדב קון בה ומודעין לה בחלמא מלין דעלמא וכו'. ולומנין דתיכון בה, ואחזיאו לה מלי שקר, וצערין לה בחלמא כו', כמו שכתוב בזהר ויקרא (כה-א-ב), עין שם באריכות.

והנה כל מה שי צריך בענינים אלו במחשבתו, וגם בעיונו בפסרים, להיות לבו נשבר בקרב, ויבזזה בעיניו נמאס פכתוב בתכלית המאוס, ולמאס חזיו ממש. הרי בזה ממאס ומבזזה הסטרא אחרא ומשפילה לעפר, ומורידה מגדלתה וגסות רוחה וגבהותה, שמיגביה את עצמה על אור קדשת נפש האלהית להחשיך אורה.

וגם ירעים עליה בקול רעש ורגו להשפילה, כמאמר רז"ל: "לעולם ירגיו אדם יצר טוב על יצר הרע, שגאמר: רגו וגו'", דהינו לרגו על נפש הבהמית, שהיא יצרו הרע. בקול רעש ורגו במחשבתו לומר לו: אתה רע ורשע ומשקץ ומתעב ומגנול וכו', בכל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל. באמת, עד מתי תסתיר לפני אור אין סוף ברוך הוא הממלא כל עלמין, הנה הנה ויהיה בשונה, גם במקום זה שאני עליו, כמו שהיה אור אין סוף ברוך הוא לבדו קדם שגברא העולם, בלי שום שנוי, כמו שכתוב: "אני ה' לא שניתי", כי הוא למעלה מהזמן וכו'. ואתה מגנול וכו' מכחיש האמת הנראה לעינים, דכלא קמה בלא ממש באמת בבחינת ראיה חושית.

והנה על ידי זה יועיל לנפשו האלהית, להאיר עיניה באמת יחוד אור אין סוף בראיה חושית, ולא בהינת שמיעה והכנה לבדה, כמו שנתבאר במקום אחר, שזהו שרש כל העבודה. והטעם, לפי שבאמת אין שום ממשות כלל בסטרא אחרא, שכלן נמשלה לחושך שאין בו שום ממשות כלל, וממילא נדחה מפני האור. וכך הסטרא אחרא, אף שיש בה חיות הרבה להחיות כל בעלי חיים הטמאים, ונפשות אמות העולם, וגם נפש הבהמית מישראל פנזפר לעיל. מכל מקום הרי כל חיותה אינה מצד עצמה חס ושלום, אלא מצד הקדשה, פנזפר לעיל. ולכן היא בטלה לגמרי מפני הקדשה, כבטול החושך מפני האור הגשמי.

רק שלגבי קדשת נפש האלהית שבאדם נתן לה הקדוש ברוך הוא רשות ויכלת להגביה עצמה כנגדה, כדי שהאדם יתעורר להתגבר עליה, להשפילה על ידי שפלות ונמיכת רוחו ונגזזה בעיניו נמאס, ובאתערוותא דלתתא אתערוותא דלעלא, לקיים מה שגאמר: "משם אורידך נאם ה'". דהינו שאמירה מממשלתה ויכלתה, ומסלק ממנה הכח ורשות שנתן לה להגביה עצמה נגד אור קדשת נפש האלהית, ואזי ממילא בטלה ונדחת כבטול החושך מפני אור הגשמי.

וכמו שמצינו דבר זה מפרש בתורה גבי מרגלים, שמתחלה אמרו: "כי חזק הוא ממנו", אל תקרי ממנו כו', שלא האמינו ביכלת ה'. ואחר כך חזרו ואמרו: "הננו ועלינו" וגו'. ומאין חזרה ובאה להם האמונה ביכלת ה'? הרי לא הראה להם משה רבנו עליו שלום שום אות ומופת על זה בינתיים, רק שאמר להם איך שקצף ה' עליהם ונשבע שלא לה ביאם אל הארץ. ומה הועיל זה להם, אם לא היו מאמינים ביכלת ה' חס ושלום לכבש שלשים ואחד מלכים, ומפני זה לא רצו כלל לנגס לארץ? אלא ודאי, מפני שישראל עצמן הם מאמינים בני מאמינים, רק שהסטרא אחרא המלכשת בגופם הגביה עצמה על אור קדשת נפש האלהית בגסות רוחה וגבהותה, כהצפה בלי טעם ודעת. ולכן מיד שקצף ה' עליהם והרעים בקול רעש ורגו, "עד מתי לעדה הרעה הזאת" וגו', כמדובר הזה יפלו פגריכם" וגו', "אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת" וגו'. וכששמעו דברים קשים

אלו, נכנע ונשבר לבם בקרנכם, כדכתיב: "ויתאבלו העם מאד". וממילא נפלה הסטרא אחרא מממשלתה וגבהותה וגסות רוחה, וישאל עצמן הם מאמינים.

ומזה יכול ללמד כל אדם שנופלים לו במחשבתו ספקות על אמונה, כי הם דברי רוח הסטרא אחרא לבדה המגביה עצמה על נפשו. אבל ישראל עצמן הם מאמינים כו'. וגם הסטרא אחרא עצמה אין לה ספקות כלל באמונה, רק שנתן לה רשות לבלבל האדם בדברי שקר ומרמה להרבות שקרו, כפתויי הזונה לבן המלך בשקר ומרמה ברשות המלך, כמו שכתוב בזהר הקדוש.

שאלות מנחות ללימוד (הצעה לא מחייבת בלבד)

לפרק כז

- בפרק הקודם אמר אדמו"ר הזקן שישנם עיתים מזומנים שראוי להיות בהם בעצבות. מדוע עצבות זאת איננה גסות הרוח?
- האם מלחמתו של הבינוני בנפשו ובהמית והאתכפאי שהוא כופה את עצמו מביאה לשינוי כלשהו בטבעו? או: האם צריך לצפות להתקדמות רוחנית, לטיהור הלב והמחשבה ולסלידה גוברת והולכת מהרע במהלך חיינו?

לפרק כח

- מדוע מחשבות זרות בתפילה אינן אינדיקציה לאיכות וכנות התפילה?
- "וְלֹכֵן כְּשֶׁנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית מְתַאֲמָצָת וּמְתַגַּבֶּרֶת לְהִתְפַּלֵּל, אֲזִי גַם הַקְּלָפָה מְתַגַּבֶּרֶת כְּנִגְדָּה לְבִלְבָּלָהּ וּלְהַפְיִלָּה בְּמַחְשָׁבָה זָרָה שְׂלָה" – במה התיאור הזה דומה למשל הפותח את פרק כו? במה הוא שונה ממנו?
- "וְהוּא כְּמִשַׁל אָדָם הַמְתַּפְּלֵל בְּכֹנֶנָה, וְעוֹמֵד לְנִגְדוֹ עָרֵל רָשָׁע, וּמְשִׁיחַ וּמְדַבֵּר עִמוֹ כְּדִי לְבִלְבָּלוֹ. שְׂזֵאת עֲצָתוֹ בְּיָדָאִי, שְׂלֵא לְהִשְׁיב לוֹ מִטוֹב וְעַד רָע, וְלַעֲשׂוֹת עֲצָמוֹ כְּחֶרֶשׁ לֹא יִשְׁמַע וְכוּ" – במה המשל וההדרכה שבעקבותיו דומים למשל הפותח את פרק כו? במה הם שונים ממנו? האם יש כאן רמז ל"סדק" בהדרכה שפתחה את חטיבת הפרקים הזאת?

לפרק כט

- "אך עוד אחת צריך לשית עצות בנפשות הבינונים, אשר לפעמים ועתים רבים יש להם טמטום הלב, שניעשה כאבן" – האם "טמטום הלב כאבן" איננו הנושא שאתו ניסה אדמו"ר הזקן להתמודד כבר בפרק כו (כפי שאמר שם: "בנצחון היצר, אי אפשר לנצחו בעצלות וכבודות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן"? מדוע פתאום מובאת לאותו עניין עצה מסוג אחר לגמרי?
- כיצד ניתן "להשלים" עם האבחנה החוזרת על עצמה פעמיים בתוקף גדול, שהנפש הבהמית "היא היא האדם עצמו בבינונים"?
- אם אנחנו בסופו של דבר "נפש בהמית", מי הוא זה שמרעים עליה בקול ומכנה אותה בכינויי גנאי? הרי מובן שהנפש הבהמית איננה תוקפת את עצמה!
- "וְגַם כְּשֶׁמְתַגַּבֶּרֶת בּוֹ נִפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית לְעוֹרֵר הָאֲחֵבָה לְה' בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, אֵינָה בְּאֵמַת לְאֵמַתוֹ לְגַמְרִי, מֵאַחַר שְׂחֻלְפֶת וְעוֹבְרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה, כְּנִזְכָּר לְעֵיל סוּף פֶּרֶק יג" – עיינו בפרק יג – האמנם הדברים עולים בקנה אחד עם הנאמר שם?
- ובעיקר – אילו תחושות מתעוררות בלב מכל זה?